

ФІЛОСОФСЬКІ ТА СОЦІОЛОГІЧНІ СТУДІЇ. ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ

Олена КИРИЧУК

© 2009

Науковий керівник д.філол.н., проф. Серажим К. С.

ПОЛІТИЧНА ЛЕКСИКА, ФРАЗЕОЛОГІЯ ТА АФОРИСТИКА ЯК СКЛАДОВІ ПОЛІТИЧНОГО ДИСКУРСУ

АНОТАЦІЯ

Стаття присвячена висвітленню політичного дискурсу, зокрема таких його складових як політична лексика, фразеологія та афористика, розглянуто їх структуру, методи та функції, наведено приклади із електронних ЗМІ України.

Ключові слова: політичний дискурс, лексика, фразеологія, афористика, політичне життя, політичні дебати, вплив.

У сучасній науці широко розвивається вивчення такого явища як «дискурс», його підвидів, функцій та методів. Одним із найцікавіших, на нашу думку, є політичний дискурс, адже це він поширений на усе суспільство і «розповсюджується» через засоби масової інформації, що вже вказує на масштабність цього явища.

Політичний дискурс – основні засади

Вивчення політичного дискурсу бере початок ще із Платона. Політика – це неунікний аспект громадянського існування. Політика – це «мистецтво можливого», «мистецтво управління» її зазвичай ототожнюють з впливом, боротьбою за владу і конкуренцією між індивідами та групами щодо розподілу всередині суспільства винагород та «благ». Тому політичний дискурс є наймовірно цікавим для вивчення, адже він стосується усього суспільства.

Політичний дискурс досліджує багато сучасних науковців як вітчизняних так і зарубіжних. Вчена М. Гаврилова каже, що «політичний дискурс - це актуальне використання мови в соціально-політичній сфері спілкування і, ширше, в публічній сфері спілкування» [3].

У лінгвістичній літературі, як наголошує В. Маслова, «політичний дискурс представлений як багатоаспектне і багатопланове явище, як комплекс елементів, що утворюють єдине ціле» [4, 43]. Також цікавими є тези дослідниці, щодо дослідженні функціонування мови в політичному дискурсі. В. Маслова вважає, що у цьому питанні «з неминучістю постають дві проблеми – мова влади і влада мови. Розрізняються вони наступним: мова влади – це те, як говорить, якими мовними засобами та прийомами користується нинішня влада, і це предмет дослідження «чистої» лінгвістики. А влада мови – те, як впливають на масову свідомість ці мовні засоби і прийоми – має досліджуватися політичною лінгвістикою» [4, 45].

Політичний дискурс «дозволяє синхронізувати у часі життя суспільства як єдиного організму, що несе в собі і розмаїті індивідуальні ситуації» [5, 21].

Вчений А. Волков наголошує, що «за допомогою політичного тексту можна регулювати простір соціальних дій індивіда різним чином. Соціальна свобода виникає у разі, якщо з допомогою політичного тексту створюються умови для самореалізації індивіда, і, в той же час, обмежуються антисоціальні дії» [1, 97].

Помітним дослідженням політичного дискурсу останніх років є робота дослідниці Е. Шейгал «Семиотика политического дискурса», з точки зору якої політичний дискурс, як і інші види дискурсу, має два виміри: реальний і віртуальний. Під реальним виміром вчена розуміє поточну мовну діяльність у певному соціальному просторі, а також виникаючі у результаті даної діяльності мовні твори (тексти), створені у взаємодії лінгвістичних, паралінгвістичних та

екстралінгвістичних факторів. Віртуальне вимірювання дискурсу, на думку Е. Шейгал, – це семіотичний простір, що включає вербальні і невербальні знаки, сукупним денотатом яких є світ політики, тезаурус висловлювань, набір моделей мовних дій і жанрів, специфічних для спілкування в цій сфері [10].

Як наголошує дослідниця С. Онуфрив, «політичний дискурс сучасних ЗМІ України як лакмусовий папір виявляє нерівність між дискурсивними сутностями комунікантів в інституційній ситуації, де реалізація домінантності відбувається шляхом домінантних мовленнєвих дій, з одного боку, та використання лінгвістичних засобів аргументації і маніпуляції з іншого» [5, 22].

Політична лексика і фразеологія

Фразеологія відіграє важливу роль у мовах усіх народів світу, вона несе історичну цінність тієї чи іншої мови, показує розвиток думки суспільства. У політичному дискурсі фразеологія також займає «високу посаду» і має неабиякий вплив на тих, хто «живе» у політичному дискурсі, тобто на усе суспільство.

Грунтовно проаналізувавши книгу «Дискурс як соціолінгвальне явище: методологія, архітектоніка, варіативність» української дослідниці дискурсу, зокрема політичного, К. Серажим виділимо деякі цікаві тези. У праці вченої, на нашу думку, найкраще описано політичну лексику та фразеологію серед усіх праць щодо політичного дискурсу сучасних дослідників.

К. Серажим наголошує, що саме політична лексика та фразеологія є відображенням сучасного політичного життя та політичних дебатів, з чим важко не погодитись. На думку дослідниці, у політичних текстах ЗМК зустрічаємо такі слова і словосполучення, як *демократія, необільшовизм, командно-бюрократична система, корупція, лобі, референдум, переворот, націоналізм, суверенітет, конфронтація, консенсус* тощо. Деякі з цих термінів були створені зовсім недавно: *командно-адміністративна система, необільшовизм*. Інші були переосмислені або — зазначені раніше у словниках як реалії «капіталістичного світу» — з'явилися і в українській дійсності. Як приклад, К. Серажим, наводить такі слова, як *застій, перебудова* (стали політичними характеристиками певних етапів в історії країни), *корупція, рекет*.

Яскравою рисою лексики сучасного українського політичного дискурсу, у своїй книзі, вчена називає вживання військових метафор, що можна розглядати як своєрідний спадок нашого недавнього минулого. У мові сучасних політиків все ще активно вживається військова термінологія як основа для творення метафор (*війна законів, атака на демократію, торпедувати економічні закони, відкрита диверсія* тощо). Популярними в наші дні, зазначає дослідниця, виявилися також метафори кризового стану, катастрофи, безвиході та пошуку виходу з таких ситуацій (*на краю прірви, вийти з глухого кута*). І все частіше сучасне соціально-економічне та політичне становище в Україні подається як хвороба, котру потрібно лікувати (*економічна хвороба, парламентська криза, суспільство видужує* і т. д.) [6, 256].

Афористика політичного дискурсу

Афоризми зустрічаються нам у повсякденному житті дуже часто. Короткими змістовими висловами сиплють філософи, письменники, вчені, митці, політики від стародавніх часів і до сьогодення. Кожна людина може знайти для себе щось близьке, зрозуміле, допоміжне у невеличкій фразі. Мабуть, не буде перебільшенням, що афоризм має певну магічну дію. Якщо ж у контексті нашого дослідження, то афоризм має маніпулятивний, настановний та пропагандистський вплив.

Грунтовно дослідила афористику політичного дискурсу вчена Е. Шейгал. Політичну афористику вона розглядає «як мовні рефлексії політичної комунікації, як культурний слід, котрий залишає у мові той чи інший активно діючий агент політичної комунікації - це вислови політичних діячів, розхожі фрази та вирази, які стали популярними і тому ввійшли до фонду прецедентних висловлювань тієї чи іншої лінгвокультури» [10, 156].

Вчені Є. Верещагін і В. Костомаров включають у число мовних афоризмів наступні типи одиниць:

- 1) прислів'я та приказки;
- 2) крилаті слова - «короткі цитати, образні вирази, вислови історичних осіб»;
- 3) заклики, девізи, гасла і «інші крилаті фрази, котрі формулюють певні філософські, соціальні, політичні уявлення»;
- 4) суспільно-наукові формули і природно-наукові формулювання [2, 71-72].

У рамках політичної афористики дослідниця Е. Шейгал виділяє такі жанри: власне афоризм, прислів'я, максима, заголовок, гасло, девіз, програмна заява, фразо-символ, індексальна фраза [10, 156].

Також дослідниця виділяє три групи політичної афористики:

1) Універсальні висловлювання із загальною референцією – до них належать такі жанри, як прислів'я, афоризм, максима. Сфера їхньої референції не обмежена в часі, просторі або подієвому плані. Універсальну семантику можуть мати також деякі гасла та девізи.

Наведемо приклади: *«Свобода полягає в тому, щоб залежати тільки від законів» Вольтер*, *«Вовка таки до ліса тягне»*, *«Володіти собою — найбільша влада» Сенека*, *«Вольні, вольні, — на все не довольні»*.

2) Висловлювання з приватною референцією, які асоціюються з конкретною подією, конкретною країною або конкретним політиком. У цю групу входять такі жанри, як гасло, девіз, заголовок, програмна заява, пам'ятна фраза. Розширення таких висловлювань малоїмовірне.

Наведемо приклади: *«Мене часто запитують на майданах: — Де ваша жіноча гордість, якщо ви після всього, що сталося, готові простягнути руку президентові? А я на це розповідаю одну історію. Королева Вікторія напучує свою дочку перед шлюбною ніччю з не дуже привабливим чоловіком: «Закрий очі і думай про Англію». Так і я — готова закрити очі»* лідер БЮТ Юлія Тимошенко.

3) До проміжного типу відноситься жанр фрази-символу, під яким розуміються висловлювання, що є символом прецедентної ситуації. З одного боку, такі висловлювання відсилають до конкретної прецедентної ситуації, а з іншого боку, переосмислюючись, вони стають узагальнюючими знаками певного класу політичних ситуацій [10, 157].

Наведемо приклади: *«Нас багато, нас не подолати» гасло Помаранчевої революції*, *«Тому що справедливий» лозунг В. Януковича на президентських виборах 2004 року*, *«Там же апельсини наколоті» дружина В. Януковича про Помаранчеву революцію тощо.*

Цікавими є висловлювання про афористику у передмові книги «Українська афористика Х-XX ст.» відомого політика, экс-президента України Леоніда Кравчука – «Афоризм, як правило, пильний і справедливий і є суддею історії. Тому хотів би підкреслити ще одне значення афоризму – як засобу ідеологічної і політичної боротьби чи дискусії. Моя багаторічна політична практика свідчить, що влучний, своєчасний афоризм може сприяти перемозі у складній законотворчій чи політичній дискусії, в прийнятті доленосних документів. Афористично висловлений аргумент важко спростувати. Наші політичні і громадські діячі, на мій погляд, не достатньо усвідомлюють значення афоризму як знаряддя полеміки, як засобу донесення своєї позиції. Звідси – демагогічне багатослів'я та аморфність думки» [8].

Така характеристика значення афоризмів у політиці є дуже принадою для нашого дослідження, особливо якщо врахувати, що її надав безпосередньо політик із великим досвідом. Звідси можемо зробити невеликий висновок, що вагомість афористики у політичному дискурсі є вагомою.

Усі вищезрозглянуті властивості афористики, зокрема у політичному дискурсі, допомагають нам зробити висновок, що для того щоб увійти в історію політикам не обов'язково перемагати на виборах чи впродовж багатьох років рекламувати свою політичну силу. Інколи достатньо одного жесту чи фрази для того, щоб надовго врізатися у пам'ять виборцям, чи навпаки викликати до себе відразу.

Пригадуємо фразу Івана Плюща *«Депутат Засць не стрибайте по залу»*. Беззаперечним хітом є висловлювання Леоніда Кравчука *«Маємо те, що маємо»*, який знають і досить юні громадяни нашої країни, хоча президентства Леоніда Макаровича вони не пам'ятають.

Цікавий рейтинг афоризмів українських політиків 2006 року склала газета «Дзеркало тижня». Наведемо деякі приклади: *«Я тепер почуваю себе дурнем. Я думаю, що так має почуватися кожен народний депутат, тому що коли він так не почуватися, то він ще дурніший. Не можна настільки оглуплятися»* Роман Зварич про створення парламентської коаліції; *«Любим друзям» і решті потрібен реванш. Вони занадто довго уклалися на весільному ложі в переможній позі. Прокинулися — а наречена вже одружена з іншим»* Раїса Богатирьова; *«Терпінь, Петре Миколайовичу, терпінь... Якщо ми не будемо говорити, буде говорити вулиця. Я віддаю перевагу тому, щоб говорили ми»* Віктор Ющенко, звертаючись до лідера комуністів Петра Симоненка; *«Та пішли ви!»* Микола Азаров під час доповіді з питань підготовки бюджету-2007; *«Я бачу лідера в цій партії років за три-чотири. Вона, крім мордобою і змагання м'язів, поки що*

нічого не вміє робити. Партія — як дитя, яке суне палець у розетку» Роман Безсмертний про перспективи «Нашої України»; «Я міг би вам сказати, чим керується президент, але не буду цього робити, бо тоді ця нарада буде для мене останньою в житті» радник президента Ющенко Володимир Горбулін тощо («Дзеркало тижня» – 2007. – 13 – 19 січня).

Дослідивши деякі українське електронне видання «Кореспондент.нет.» ми також відібрали цікаві, на нашу думку, вислови вітчизняних політиків за 2009 рік. Наведемо деякі приклади: «Звичайно, я не допущу як Президент України такої тональності і такої розмови з Українською незалежною державою» Віктор Ющенко про свою готовність до діалогу з президентом Росії Дмитром Медведевим; «В Україні вже стало зовсім модно вболівати за футбол... і що удвічі приємно, що на тих змаганнях ми випередили Росію» Юлія Тимошенко заявила, що пишається досягненнями української збірної; «Не буду підтримувати, і я про це публічно скажу на телебаченні, що цього засранця підтримувати не буду» Віктор Янукович заявив, що не буде підтримувати мера Сімферополя Геннадія Бабенка; «Як українець хочу запевнити всіх: євреїв, росіян, угорців, татар, - я буду воювати за кожного з них» Арсеній Яценюк, заявив, що на посту президента буде захищати права представників всіх національностей; «Це також форма смиренності: не стилізувати себе під мандрівного вбогого ченця, а смиренно користуватися тим, що дають тобі люди та Церква, але водночас не прикипати до цих речей» протодиякон РПЦ Андрій Кураєв, коментує інформацію про дорогий годинник патріарха Кирила; «Тимошенко є яскравим образом безлімітного популізму. Вона запросто може пообіцяти хоч пташине молоко на десерт в кожену сім'ю, і вона зовсім не піклується над виконанням даної обіцянки» Віктор Балоба, «Вона (Тимошенко) мені снилась вчора класно... не в еротичному сні. Нічого не вийшло, тому що я кохаю свою дружину, а вона (Тимошенко) мене інколи не любить» Леонід Черновецький тощо («Кореспондент.нет.» – <http://ua.korrespondent.net/>).

Отже, розглянувши основні засади політичного дискурсу, визначивши місце політичної лексики, фразеології та афористики у політичному дискурсі, розглянувши їхню структуру, функції та навіть приклади можемо підсумувати:

✓ політичний дискурс є явищем всеохоплюючим, суспільним, діючим через засоби масової інформації та невід'ємним від існування політики та народу;

✓ політична лексика, фразеологія та афористика є тими засобами, без яких мова політичного дискурсу не була б цікавою для широкого загалу та не мала б бажаного впливу на аудиторію;

✓ політична лексика та фразеологія, на чому наголошує К. Серажим, є відображенням сучасного політичного життя та політичних дебатів;

✓ афористика політичного дискурсу несе прихований сенс висловлювання, може маніпулювати аудиторією та, водночас, не правильно вжитий вислів може зашкодити іміджу політика, виставити його у неправильному світлі;

✓ політична лексика, фразеологія та афористика є ще недостатньо вивченими та потужним плацдармом для майбутніх наукових досліджень, чим і плануємо займатись у найближчі роки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Волков А. Политический текст и свобода слова // Культура народов Причерноморья. – Том 50. Проблемы материальной культуры. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://elib.crimea.edu/index.php?option=com_content&task=view&id=30
2. Верещагин Е., Костомаров В. Язык и культура: Лингвострановедение в преподавании русского языка как иностранного. 4-е.изд., перераб. и доп. – М., 1990. – С. 71-72.
3. Гаврилова М. Лингвистический анализ политического дискурса. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://politanalysis.narod.ru/gavrilova3.html>
4. Маслова В. Политический дискурс: языковые игры или игры в слова? // Политическая лингвистика. - Вып. 1(24). – Екатеринбург, 2008. – С. 43-48. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.classes.ru/philology/maslova-08.htm>
5. Онуфрив С. Політичний дискурс ЗМІ України у світовому інформаційному просторі: дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук: 10.01.08 / Київський національний університет ім. Тараса Шевченка. – К., 2005.
6. Серажим К. Дискурс як соціолінгвальне явище: методологія, архітектоніка, варіативність. [На матеріалах сучасної газетної публіцистики]: Монографія / За ред. В. Різуна. / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2002. – 392 с.

7. Сучасний словник іншомовних слів: Близько 20 тис. слів і словосполучень / Уклали: О. Скопненко, Т. Цимбалюк. – К.: Довіра, 2006. – 789 с. (Словники України).
8. Українська афористика Х-XX ст. – К.: Просвіта, 2001. – 320 с.
9. Шарова А. Політичний дискурс і політичний текст: можливості лінгвістичного аналізу // Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї. Випуск 14. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.politik.org.ua/vid/bookscontent.php3?b=24&c=614>
10. Шейгал Е. Семиотика политического дискурса. – М.: ИТДГК «Гнозис», 2004. – 326 с.

RESUME

This article is devoted to coverage of political discourse, including its components such as political vocabulary, phraseology and aphoristik, examined their structure, methods and functions, are examples from electronic media in Ukraine.

Keywords: political discourse, vocabulary, phraseology, aphoristik, politics, political debate, influencing.

Вікторія МАТОЛА

© 2009

Науковий керівник д.філол.н., проф. Пономарів О. Д.

ЛЕКСИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИРАЖЕННЯ СУБ'ЄКТИВНОЇ ОЦІНКИ

АНОТАЦІЯ

У статті йдеться про мовні засоби, що використовуються в суб'єктивних висловлюваннях авторів у текстах публіцистичного характеру. Оцінці як характерній рисі журналістського тексту притаманне вживання авторами емоційно-оцінних демінутивів, фразеологічних та синтаксичних засобів. Репрезентація категорії оцінки розглядається також у спектрі її жанрової варіативності та залежно від контекстуальної реалізації значення слова.

Ключові слова: оцінка, суб'єктивність, мовні засоби, автор, емоційність, стилістично забарвлена лексика.

Актуальність дослідження. В епоху інтенсивного розвитку писемного спілкування вплив засобів масової інформації, у тому числі газетних, зростає. Вони здатні впливати на людей, переконувати чи спонукати їх до дії. Ефективність цього впливу та вірогідність отримати зворотну емоційну реакцію аудиторії залежить від мовностилістичних засобів, використаних журналістом у тексті. Дослідження лексичних особливостей суб'єктивної оцінки дасть змогу проаналізувати способи подачі інформації у сучасній пресі, лексико-стилістичне багатство друкованого слова, а також майстерність журналістів, тих, хто відображає рівень освіченості, влучності та різногранності української мови на шпальтах газет.

Предметом нашого аналізу є мовні одиниці текстів, що виражають суб'єктивність, оцінність на сторінках сучасної преси. В результаті дослідження було виділено словотвірні та синтаксичні засоби негативної, позитивної та нейтральної оцінки.

Матеріалом дослідження є тексти, надруковані в газеті “Дзеркало тижня” та “Україна молода” за 2008-2009 роки. Зазначимо, що вибір матеріалів для аналізу був доволі суб'єктивним і спирався на власні спостереження за лексичним багатством газети.

Наукова новизна полягає в тому, що вивчення лексичних особливостей вираження суб'єктивності на сторінках сучасної преси відбувається вперше. Раніше подібні дослідження уже проводили, проте вони здебільшого стосувалися загальнотеоретичних аспектів або художніх текстів.

Автор у багатьох випадках, окрім основного (предметного) значення речення, в ньому ж висловлює своє ставлення до чогось – модифікувальну інформацію, подібну до кванторів загальності чи існування, яка найбільш експліцитно знаходить втілення у модусних рамках [9, 76]. Історія поняття суб'єктивності бере свій початок з В. Гумбольта. Він вважав, що об'єктивізації суб'єктивних факторів у мові сприяє комунікативна мовна функція. “Коли ми чуємо утворене